

O autorze

Henryk Sienkiewicz urodził się 5 maja 1846 roku w **Woli Okrzejskiej** na Podlasiu, zmarł 15 listopada 1916 roku w **Vevey** w Szwajcarii. Jest najpoczytniejszym powieściopisarzem okresu pozytywizmu, nowelistą, pierwszym polskim noblistą. Tworzył pod pseudonimem **Litwos**.

Sienkiewicz urodził się w drobnoziemiańskiej rodzinie, był synem Józefa Sienkiewicza i Stefanii z Cieciszowskich. Od 1855 roku związany z Warszawą, gdzie najpierw uczęszczał do tamtejszego gimnazjum, a następnie studiował w Szkole Głównej na wydziale lekarskim. Medycyna jednak nie była powołaniem pisarza, niedługo potem zmienił kierunek na filologiczno--historyczny. Rok 1871 dostarcza kolejnych zawirowań w życiu pisarza, przerywa studia, nie składając egzaminów końcowych, rozpoczyna natomiast pracę jako dziennikarz. Początkowo był felietonistą i reporterem w prasie warszawskiej, a w okresie 1874-1878 stał się współwłaścicielem dwutygodnika „Niwa”.

W tym samym czasie powstały pierwsze utwory literackie. Rok 1872 przynosi debiut prozatorski, nieudaną, niestety, powieścią *Na marne*, która nie zachowała się. W tym samym roku ukazuje się tzw. mała trylogia.

Od 1876 roku powstają artykuły i felietony, owoce pracy z podróży zagranicznej do Ameryki, gdzie Sienkiewicz przebywał jako korespondent „Gazety Polskiej”. Częste podróże, m.in. do Włoch, Austrii i Francji, spowodowane były chorobą żony – Marii Szetkiewiczówny. Małżeństwo to nie trwało jednak długo – po czterech latach Maria zmarła, osierocając dwoje dzieci: Henryka Józefa i Jadwigę.

Do Europy wrócił Sienkiewicz pod koniec lat 80. XIX wieku. Ogromny sukces przyniosło autorowi wydanie kolejnych części *Trylogii: Ogniem i mieczem* (1884), *Potopu* (1886) i *Pana Wołodyjowskiego* (1888). Odtąd stał się pisarzem sławnym i bardzo poczytnym.

O autorze

Sienkiewicz zaangażował się także w działalność społeczną, m.in. w prace nad przygotowaniem Roku Mickiewiczowskiego.

Podczas uroczystości jubileuszowych roku 1900, w ćwierćwiecze pracy literackiej, otrzymał w darze narodowym dworek w Oblęgorku, gdzie lubił spędzać wakacje.

Dopełnieniem w uznaniu zasług stało się także przyznanie pisarzowi jako pierwszemu Polakowi literackiej Nagrody Nobla w 1905 roku za powieść historyczną *Quo vadis*.

Ostatnie lata życia poświęcił Sienkiewicz pracy w Komitecie Pomocy Ofiarom Wojny w Polsce. Został pochowany w Szwajcarii, gdzie zmarł, ale jego drugi pogrzeb odbył się w Polsce 27 października 1924 roku w Warszawie. Prochy pisarza spoczywają w krypcie katedry św. Jana.

Henryk Sienkiewicz kojarzony jest przede wszystkim z powieścią historyczną. Ogromna część jego dorobku artystycznego porusza kwestie związane z ojczyzną i umiłowaniem najwyższej wartości, jaką jest wolność w dwojakim tego słowa znaczeniu: politycznym i osobistym. Oprócz dorobku powieściowego autor *Potopu* napisał wiele nowel o charakterze społecznym, poruszających tematykę typową dla okresu pozytywizmu, dotyczącą życia dnia codziennego, obrazu wsi powułaszczeniowej. Opisywał bezradność ciemnego i oszukiwanego chłopca (*Szkice węglem*), warunki dziecka mieszkającego na wsi – bezbronność krzywdzonego dziecka (*Janko Muzykant, Z pamiętnika poznańskiego nauczyciela*). Napisał szereg opowiadań, obrazków i nowel bezpośrednio bądź luźniej związanych z tematyką amerykańską, m.in. *Orso, Przez stepy czy Sachem*. W sumie powstało 40 nowel, które były żywą reakcją na aktualne sprawy. Sienkiewicz posiadał niezwykłą umiejętność pisania nowel. Potrafił w niespotykany sposób w tak krótkiej formie prozatorskiej stworzyć pełną napięcia sytuację, oddać klimat chwili, emocje postaci. Swymi utworami przyczynił się w niemały sposób do rozkwitu tego gatunku literackiego. Największą sławę i popularność przyniosły jednak pisarzowi powieści, dające niezapomniane lekcje historii i patriotyzmu.

Po dziś dzień toczą się spory o doniosłość jego spuścizny literackiej. Niech recenzją jego twórczości pozostanie opinia jednej z czytelniczek:

Co do Sienkiewicza wstyd, że zakorkował nam umysły na amen, tak że nic się tam więcej nie mieści. Upieram się, bronię, ale za każdym razem doświadczam, że nie ma na tę zarazę siły.

Należałoby zadać sobie pytanie, na czym polega fenomen twórczości tego pisarza, co sprawia, że wciąż jest jednym z najpoczytniejszych pisarzy, że nie nudzi, nie stał się przeżytkiem? Stanisław Bortnowski twierdzi, że polega on na skumulowaniu kilku czynników w jednej postaci i wylicza je w następującej kolejności:

OPINIE O SIENKIEWICZU

UKOCHANIE OJCZYZNY

W jego bogatej twórczości głównym tematem zawsze była Polska, on sam zaś o czymkolwiek pisał, zawsze był Polakiem (B. Nawrocyński).

Ojczyzna wypełnia wszystkie dzieła Sienkiewicza, i to cała, od Dniepru po Odrę i od regli tatrzańskich po piaszczyste ławy nadbałtyckie (R. Zawiliński).

Zresztą sam Sienkiewicz w jednym z odczytów wyznał: ***Należę do tych, którzy głoszą, że idea ojczyzny powinna zajmować pierwsze miejsce w duszy i sercu człowieka [...]. Ale jednocześnie pierwszym obowiązkiem prawdziwego patrioty jest czuwać nad tym, by idea jego ojczyzny nie tylko nie stanęła w przeciwieństwie do szczęścia ludzkości, lecz by się stała jedną z jego podstaw. [...] Przez ojczyznę do ludzkości, nie zaś: Dla ojczyzny przeciw ludzkości.***

GŁOSZENIE POTĘGI WIARY

A ponad wszystko jasną pochodnią błyszczy u Sienkiewicza potęga wiary, wielkiej u Jeremiego, prostej u Podbięty, mistycznej u księdza Kordeckiego (R. Zawiliński).

WYCHOWYWANIE I KRZEPIENIE NARODU

[...] stał na czele społeczeństwa jako wielki artysta – obywatel, który rozumie, że sztuka jest nader cennym i ważnym czynnikiem wychowania narodowego: to karmił surowo, piętnował grzechy, wskazywał wady i ułomności, to znowu wydobywał na jaw wszystko, co w charakterze polskim jest cenne, co należy rozwijać jako ziarno płodne (J. Zakrzewski).

BUDZENIE NADZIEI

Strach pomyśleć po prostu, czym bylibyśmy bez niej. Ona nas ożywiła, ona naprawdę pokrzepiła nam serca, ona nie tylko wlała w nie miłość dawnej rycerskiej Polski, nie tylko wzburzyła w naszych umysłach pogląd pesymistyczny, że na przeszłość Polski składają się same tylko cienie, ale nadto rozpalila w naszych duszach nowe zarzewie buntu przeciw niewoli. Wszyscyśmy usłyszeli w Trylogii dźwięki czterech pierwszych słów Pieśni Legionów (I. Chrzanowski).

WYPROWADZANIE Z KOMPLEKSÓW

Trylogia w swoim bezkrytycznym uznaniu dla przeszłości i dla najwykleszych cech polskiego charakteru narodowego posiada znamiona dzieła wybitnie kompensacyjnego, przez swoją przesadę nastawionego na pewne leczenie kompleksów psychosocjalnych (K. Wyka).

NAWOŁYWANIE DO CZYNU

Trylogia Sienkiewicza to nie szereg książek – to czyn wielki. Dusza narodu łaknęła go, wyczekiwała. Pragnęła swojskości – a dawno książka tak nie dyszała, jak ta, polskością; pragnęła szerokiego tchu dla przytłoczonych piersi – dawno książka nie była, jak ta, zdolną do budzenia wspomnień, marzeń, entuzjazmu; pragnęła pokrzepienia, a ta robiła na wielu wrażenie owego węża miedzianego, w którego Mojżesz kazał się wpatrywać strudzonemu wędrownikowi, zdziśiátkowanemu chorobą Izraelowi na puszczu (W. Feldman).

PRZEKAZYWANIE PRAWDY HISTORYCZNEJ

Trylogia jest w dziejach powieści zjawiskiem dość wyjątkowym: uczyć się z niej można historii bez obawy, by nie przyswoić sobie fałszów (K. Wojciechowski).

TWORZENIE WZORCÓW BOHATERÓW

To wzruszenie na widok bohaterów, rycerzy, Polaków, jak być powinni, a najlepszych jak być mogą! Wzruszenie i podziwienie na widok, jak wielkie serca wielkie nieszczęścia znoszą z wielką cnotą, jak wszystkie klęski Ojczyzny czują, a pod żadną się nie łamią; to radość, duma, cześć, miłość na widok polskich uczuć i polskich natur najzdrowszych, najczystszych, najwyższych, podniesionych do ideału, do heroizmu, do świętości (S. Tarnowski).

WYCHOWYWANIE

Wśród wartości tkwiących w dziełach Sienkiewicza wymieniono prawość, szlachetność, moc ducha, hartowną wolę, wzniosłość rycerską, zaparcie się w sobie, męstwo, odwagę, przyjaźń, sprawiedliwość, idealizm ogólnoludzki, wewnętrzną pogodę, promienistość, siłę oddziaływania. Profesja rycerska oparta jest na kodeksie maksymalizmu etycznego, z wpisanymi weń obowiązками postawy heroicznej niezłomnego trwania na posterunku aż do końca, przedkładanie honoru i sławy ponad wartość własnego życia i wierności wobec swego wodza (L. Ludorowski).

NIESIENIE RADOŚCI, OTUCHY, WYPOCZYNKU DUCHOWEGO, WZNIOSŁOŚCI

W znużenie społeczne lat osiemdziesiątych Sienkiewicz utrafił nie jakąś szczególnie nową ideą ani szczególnie nową formą pisarską, ale tym, co najbardziej podnieca ludzi znużonych – b u d u j ą c y m w y p o c z y n k i e m (K. Wyka).

CZAROWANIE WYOBRAŹNIĄ I ARTYZMEM

Po Sienkiewiczu w powieści historycznej, po Matejce w malarstwie historycznym, stosując ich metody artystyczne, nie można zrobić ani kroku dalej¹ (K. Wyka).

¹ S. Bortnowski, Potop w szkole. Odbiór powieści Henryka Sienkiewicza. Wnioski dydaktyczne, Warszawa 1988, s. 14-18.

O autorze

Należy pamiętać, że wszystkie zgromadzone wyżej opinie nie wyczerpują całościowego ujęcia twórczości literackiej ani osoby Sienkiewicza. Zgromadzone zostały jedynie sądy pozytywne, co nie oznacza, że o autorze wypowiedziano się w samych superlatywach. Zdarzały się oczywiście zarzuty o zafałszowaniu prawdy historycznej czy heroizacji i mitologizacji szlachty, zarzucano mu, że sztukę sprowadził do odbioru przez masowego czytelnika, odebrał jej patos, a uczynił rozrywką, jednak potomni wciąż oceniają noblistę jako autora, którego książki warto czytać.

KALENDARIUM TWÓRCZOŚCI

Nowele i opowiadania

1872	<i>Humoreski z teki Worszytły</i>
1875	<i>Sielanka</i>
1875	<i>Stary sługa</i>
1875	<i>Chwila obecna</i>
1876	<i>Hania</i>
1877	<i>Selim Mirza</i>
1877	<i>Szkice węglem</i>
1880	<i>Orso</i>
1880	<i>Za chlebem</i>
1880	<i>Z pamiętnika poznańskiego nauczyciela</i>
1880	<i>Janko Muzykant</i>
1880	<i>Jamiół</i>
1880	<i>Na polu chwały</i>
1881	<i>Na jedną kartę</i>
1882	<i>Latarnik</i>

1882	<i>Bartek Zwycięzca</i>
1883	<i>Sachem</i>
1889	<i>Ta trzecia</i>

Felietony i listy

1873	<i>Bez tytułu</i>
1874-1875	<i>Sprawy bieżące</i>
1876	<i>Listy z podróży do Ameryki</i>
1889	<i>Wspomnienia z Maripozy</i>
1891-1892	<i>Listy z Afryki</i>

Powieści

1872	<i>Na marne</i>	
1884	<i>Ogniem i mieczem</i>	Trylogia
1886	<i>Potop</i>	
1888	<i>Pan Wołodyjowski</i>	
1890	<i>Bez dogmatu</i>	
1895	<i>Rodzina Połanieckich</i>	
1896	<i>Quo vadis</i>	
1900	<i>Krzyżacy</i>	
1905	<i>Na polu chwały</i>	
1910	<i>Wiry</i>	
1911	<i>W pustyni i w puszczy</i>	
1913	<i>Legiony</i>	

O autorze

— CIEKAWOSTKI O AUTORZE POTOPU —

- Sienkiewicz był spokrewniony z Cyprianem Kamilem Norwidem i Joachimem Lelewelem;
- Pierwszą książką, którą przeczytał, były *Śpiewy historyczne* Juliana Ursyna Niemcewicza;
- W wieku trzynastu lat opracował plan wyzwolenia Polski, który miał polegać na tym, że wszyscy Polacy wyjadą do Ameryki, by tam stworzyć potężną armię, po czym wrócić, by oswobodzić kraj;
- Był kawalerem francuskiej Legii Honorowej;
- Był członkiem Serbskiej Akademii Nauk i Umiejętności;
- Nosił herb Oszyk, przedstawiający łabędzia;
- Powieść *Na marne*, którą debiutował, została podpisana Stankiewicz – chochlik drukarski;
- Był niskiego wzrostu;
- Jeden z wielbicieli twórczości pisarza ofiarował mu 15 000 rubli, które pisarz przeznaczył na fundusz stypendialny;
- Wizerunek Sienkiewicza pojawił się na banknocie 500 000 w 1990 roku;
- *Quo vadis* przetłumaczono na ponad 50 języków, w tym na hebrajski i japoński;
- *Quo vadis* stało się dla Martina Abrama inspiracją do napisania powieści *Quo vadis. Trzecie tysiąclecie*, której akcja rozgrywa się w XXII wieku;
- Na podstawie *Potopu* powstały: album zatytułowany *Potop*, który został wydany w 1899 przez trzech malarzy: Stanisława Batowskiego, Czesława Jankowskiego i Piotra Stachewicza. Zygmunt Ajdukiewicz stworzył obraz *Przysięga Kmici-cy przed Radziwillem*.